

Макро- та мікроекономічні проблеми ринкової системи господарювання

УДК 336.64:334.75.001.76:334.012.64(477) **ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ**

В.Л. Плєскач,
доктор економічних наук

завідділу НДФІ ДННУ «Академія
фінансового управління»

Висвітлено сутність і форми системи фінансування інноваційної діяльності малих підприємств, а також напрями розвитку фінансового забезпечення інноваційної діяльності малого підприємництва.

Ключові слова: *мале підприємництво, інновації, фінансовий механізм.*

Постановка проблеми. Основою стратегічного курсу соціально-економічного розвитку країни, його базовим принципом запропоновано реалізацію державної політики, спрямованої на запровадження інноваційної моделі розвитку та сталого зростання економіки, утвердження України як високотехнологічної держави.

Дійсно, найважливішою економічною метою передових країн і компаній є підтримання здатності національних економік та регіонів до інноваційного розвитку й ефективного використання новітніх технологій.

“Для реалізації цих та інших завдань у кожному регіоні доцільно створити агентства територіального розвитку, які будуть займатися розробленням регіональних програм та

проектів, використанням позабюджетних коштів для їхньої реалізації, залученням обласних органів влади для вирішення назрілих науково-технічних і соціально-економічних проблем територій” [1].

Аналіз свідчить, що в Україні за останній період фактично проводилася регресивна політика і детехнологізація, спрямована на руйнування власного науково-технологічного потенціалу. Основним показником, який визначає рівень відповідності науки завданням інноваційного розвитку економіки, є загальні витрати країни на дослідження і розробки та їх частка у валовому внутрішньому продукті. Як видно з табл. 1, видатки на науку становлять у зведеному бюджеті України близько 0,2% до ВВП.

Таблиця 1

Видатки на науку у зведеному бюджеті України

Роки	Млн. грн.	% до ВВП
2002	515,8	0,23
2003	606,6	0,23
2004	783,6	0,23
2005	1078,3	0,24
2006	1359,6	0,25
2007	1733,4	0,24

Джерело [2]

Результати аналізу стану та рівня інноваційної діяльності промислових підприємств країни показують, що наразі зберігається низький рівень інноваційної активності суб'єктів господарювання (лише біля 10% промислових підприємств запроваджують інновації). Незначна кількість українських підприємств упроваджують новітні технології і розробляють власні, стосовно цього можна вказати кілька причин:

1. Підприємствам не потрібно цього здійснювати через низький рівень розвитку внутрішнього ринку. Чимало українських підприємств усе ще продають те, що вони можуть виробити, замість того, щоб виробляти те, що дійсно користується попитом або в перспективі користуватиметься попитом.

2. Вітчизняні підприємства не можуть цього здійснювати через нестачу коштів для купівлі або розвитку новітніх технологій у зв'язку з високими кредитними відсотковими ставками, невпевненістю у власних силах або з інших причин.

Світовий досвід і практика господарювання свідчать, що найважливішою ознакою ефективної ринкової економіки є наявність потужного сектору малого підприємництва. Розвиток малого підприємництва на всіх рівнях вимагає і відповідного забезпечення. Однією із важливих проблем, що потребують нагального вирішення, є удосконалення джерел фінансового забезпечення процесів розвитку малого підприємництва.

Недосконалість фінансово-кредитного забезпечення сповільнює обґрунтування та вибір конкретних напрямів господарського розвитку, збільшує можливість хибного шляху, що є основною причиною низької ефективності сучасного малого підприємництва.

Перспективним напрямом розв'язання цієї проблеми може стати розробка і втілення наукових підходів щодо організації фінансового забезпечення інноваційного розвитку малого підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великий внесок у розробку теорії і методології розвитку регіональної економіки внесли В. Александрова, В. Геєць, М. Долішній, А. Ємельянов, М. Єрмошенко, О. Лапко, І. Лукінов, М. Прокопенко, М. Чумаченко. Проблеми формування малого підприємництва висвітлюються в роботах О. Барановського, З. Варналія, О. Кузьель, О. Кузьміна тощо.

Актуальність питань розвитку малого і середнього підприємництва, його фінансового забезпечення, а також недостатня їх розробленість як у теоретичному, так і в методичному аспектах, особливо в умовах підвищення ролі регіонального економічного розвитку і світової фінансово-економічної кризи, і визначили **мету публікації**.

Виклад основного матеріалу. Основою залучення банківської сфери до участі в інноваційному процесі підприємництва є створення стимулюючої податково-бюджетної і грошово-кредитної політики. На жаль, в Законі України "Про інноваційну діяльність" саме статті зі стимулювання фінансово-кредитного механізму підтримки інновацій у 2005 р. були скасовані й внесені зміни до відповідних законів на підставі закону Ж2505-1У (2505-15).

Система фінансування інноваційної діяльності розбудовується за такими принципами: чітка цільова орієнтація системи, логічність, наявність різних джерел фінансування; комплексність системи, адаптивність і гнучкість, що передбачає постійну спрямованість усієї системи й окремих її елементів на умови динамічних змін зовнішнього середовища. Реалізація цих принципів може бути успішною за наявності фінансового механізму, тобто сукупності певних методів і важелів фінансового впливу на інноваційну сферу діяльності, до якого відносять як фінансове забезпечення (самофінансування, акціонерний капітал, кредитування, трансферти), так і фінансове регу-

лювання (податки, внески, позики, субсидії).

Система фінансового забезпечення інноваційної діяльності – це сукупність економічних відносин, які виникають у зв'язку із залученням і ефективним використанням фінансових ресурсів, а також організаційно-управлінських принципів, методів і форм їхнього впливу на життєздатність інновацій.

Для заохочення інноваційної діяльності в Україні можна запропонувати таку систему стимулів і форм: створення венчурних інноваційних фондів, що користуються податковими пільгами; зниження державних патентних зборів для індивідуальних винахідників; право на прискорену амортизацію обладнання; цілеспрямоване субсидування державою малого інноваційного бізнесу у формі дотацій; право об'єднання капіталів для спільного проведення НДДКР тощо.

У зарубіжній практиці набув поширення метод інвестування інноваційних проектів – проектне фінансування, який доцільно використовувати в Україні як одне з альтернативних джерел. Основним забезпеченням банківських кредитів, згідно з цим методом, є сам проект, тобто ті доходи, які отримує створюване або реконструйоване інноваційне підприємство в майбутньому.

Проектне фінансування характеризується особливим способом забезпечення, що передбачає підтвердження реальності отримання запланованих потоків готівки шляхом виявлення і розподілу всього комплексу, пов'язаного з проектом ризиків між сторонами, які беруть участь в його реалізації (підрядні організації, фінансові установи, державні органи, постачальники сировини, споживачі кінцевої продукції).

Поширеною формою є проектне фінансування з повним регресом на позичальника. Це викликано тим, що така форма фінансування відрізняється швидкістю отримання необхідних інвестором коштів, а також нижчою вартістю кредиту. Її застосо-

вують насамперед для фінансування проектів, які виконують на замовлення держави, проектів, що не самофінансуються, а кредити погашають за рахунок інших доходів позичальника; у формі експортного кредиту; для невеликих проектів, які чутливі до невеликого збільшення витрат, непередбачених розрахунками.

Проекти, що мають високу рентабельність, фінансують без регресу на позичальника. До таких проектів, як правило, відносять інноваційні проекти та програми.

Наступним альтернативним методом інвестування нововведень, який отримав значне поширення в зарубіжній практиці, є лізинг. Лізинг інновацій як форму фінансування проектів застосовують при вирішенні завдань швидкого промислового освоєння інновацій, що потребують придбання різного обладнання, унікальної техніки, ЕОМ, транспортних засобів тощо.

Ця форма інвестування сприяє скороченню циклу проектно-конструкторських робіт, освоєнню техніки нових поколінь, створює сприятливі умови для підтримки платоспроможного попиту на нове обладнання і установки внаслідок скорочення витрат на їх виробництво, прискорює процес упровадження у виробництво нових видів продукції, підтримуючи конкурентоспроможність учасників. Не зважаючи на ці переваги, в Україні лізинг не набув достатнього поширення.

Роль державного регулювання у сфері підтримки інновацій можна звести до таких моментів: сприяння розвитку науки, у тому числі прикладної, і підготовка науково-технічних кадрів; реалізація різноманітних програм, спрямованих на підвищення інноваційної активності підприємств; надання державних замовлень на проведення НДДКР; надання податкових пільг, що сприяє прийняттю окремими підприємствами інноваційних рішень; посередництво у справі організації ефекти-

вної взаємодії академічної та прикладної науки, стимулювання кооперації в галузі НДДКР підприємств та університетів.

„Що стосується форм власності, зміна якої, за логікою перехідних процесів, мала підштовхнути інноваційні перетворення передусім приватних підприємств... Очевидно, що інноваційна діяльність в нових інституційних секторах економіки ще не досягла відповідного рівня розвитку” [3]. А тому сподіватися на їх швидке формування протягом найближчих кількох років неможливо, тим більше в умовах світової фінансово-економічної кризи. На жаль, економічна, технологічна, науково-технічна діяльність підприємств концентрується нині виключно в секторах низьких і середніх технологій.

Відтак, основними напрямками розробки державної стратегії сприяння розвитку інноваційної діяльності малих і середніх підприємств є: створення механізмів фінансового забезпечення інноваційної діяльності; стимулювання масового створення об'єктів інфраструктури інноваційної діяльності. За кількістю малих і середніх підприємств та чисельністю зайнятих у них Україна в кілька разів відстає від країн з розвинутою економікою [4].

Завдання полягає в тому, щоб як у цілому в державі, так і в окремих її регіонах збільшити кількість діючих малих і середніх підприємств у всіх галузях і сферах діяльності, розширити роль і місце підприємництва в регіонах. Для цього необхідно забезпечити упродовж найближчих років у малому і середньому підприємстві зайнятість на рівні 25-30% працездатного населення, підвищити рівень оплати праці найманих працівників і виробництво до 25-35 % ВВП.

Особливостями зовнішніх впливів на малі і середні підприємства регіонів є: локальність ринків; обмеженість джерел фінансування і нестача фінансових ресурсів (якщо великі підприємства черпають необхідні ресурси головним чином через фондові біржі, то малі підприємства покладаються на

обмежені короткострокові кредити комерційних банків, самофінансування, кошти бізнес-партнерів); неформальність взаємовідносин з вузьким колом постачальників і споживачів; надчутливість до коливань економічної кон'юнктури, політичної обстановки, змін законодавства.

При виборі джерел фінансування враховується багато факторів: вартість залученого капіталу, ефективність його віддачі, співвідношення власного і позикового капіталів, що визначає рівень незалежності підприємства, ризику, який виникає при використанні того чи іншого джерела, економічних інтересів інвесторів тощо.

В Україні до джерел фінансування інноваційної діяльності відносять:

- бюджетне фінансування, що акумулюється за рахунок державного, обласного і місцевого бюджетів;

- кошти спеціальних позабюджетних фондів фінансування НДДКР;

- кредитні ресурси спеціально уповноважених урядом інвестиційних та інноваційних банків;

- конверсійні кредити для науково-технічних і виробничих підприємств оборонного комплексу;

- іноземні інвестиції промислових і комерційних фірм і компаній, міжнародних організацій, банків; кошти національних і зарубіжних наукових фондів; приватні накопичення фізичних осіб тощо.

Структура джерел і організаційні форми фінансування інноваційних проектів, програм, інноваційної діяльності мають свою специфіку і безпосередньо пов'язані з етапами інноваційного процесу й характером упроваджуваних нововведень.

У цілому підсумки інноваційної діяльності українських підприємств за останні роки дають змогу зробити висновок про подальше поглиблення стагнації в інноваційній сфері, нехтування в державній політиці

потребами формування технологічних основ нової економіки.

Для створення сприятливих умов розвитку системи фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності необхідно забезпечити реалізацію пропозицій щодо удосконалення чинного нормативно-правового середовища через бюджетний процес. З цією метою доцільно: визначити граничний обсяг коштів для фінансування державної підтримки інноваційної діяльності та пріоритетних напрямів розвитку економіки; зосередити бюджетні кошти на реалізації інноваційних і науково-технічних програм з високою науково-технічною значущістю; створити в системі видатків державного бюджету України спеціальні фонди фінансування інноваційних програм малого і середнього бізнесу з метою покриття інноваційних ризиків. Також необхідно розробити систему стимулювання залучення до інноваційної діяльності коштів населення; розробити механізм довгострокового кредитування підприємств, що займаються інвестиційно-інноваційною діяльністю; розширити масштаби державного фінансування пріоритетних напрямів інвестиційно-інноваційної діяльності; посилити державну підтримку інфраструктурних інноваційних утворень.

Висновки. Використання можливостей інноваційного потенціалу підприємництва України в цілому потребує ефективної системи інвестування інноваційної діяльно-

сті, але її розвиток характеризується суттєвим зниженням можливостей державного і місцевого бюджетів, відсутністю надійних форм і методів залучення ресурсів недержавного фінансування інноваційної діяльності підприємств. Тому основним джерелом інвестування цієї діяльності залишаються власні кошти суб'єктів господарювання; необхідно ввести пільги з оподаткування і стимулювання фінансово-кредитної системи; розробити низку законодавчих актів, що стимулюють залучення інвестицій в науково-технічну й інноваційну сферу малого підприємництва, а також, що стосуються інноваційних фондів, венчурних фондів, інноваційних банків тощо. Стан розвитку малого і середнього бізнесу в Україні в цілому є недостатнім у зв'язку з фінансово-економічною ситуацією і політичною нестабільністю, тому питання малого підприємництва потребує розробки і відповідного державного регулювання. Вивчення досвіду малого підприємництва в розвинутих країнах свідчить, що сприяти його розвитку можна лише шляхом поєднання, комбінування різних форм, методів засобів регулювання й підтримки, головними серед яких є: фінансово-кредитна підтримка, що передбачає прямі гарантовані позики, цільове субсидювання, цільове бюджетне фінансування, сприятлива податкова політика, що передбачає пільгове оподаткування, надання права прискореної амортизації.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри / За ред. С.І.Юрія, Є.В. Савельєва. – К.: Знання, 2007. – С.158.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. – К.: Держкомстат України, 2006. – 300 с.
3. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогнозів.; Фенікс, 2003. – С.353.
4. *Варналій З.С.* Мале підприємництво: основи теорії і практики. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 277 с.